

Professor titular de Dret constitucional (UAB)

Joan Lluís Pérez-Francesch

Per una política humanista

L'autor proposa en aquest article el que podria considerar-se un *canvi de paradigma* en tota regla en el món de la política. Una transformació que passa per recuperar i actualitzar els valors de l'humanisme i del personalisme, que consisteixen sobretot en posar l'èmfasi de l'acció pública i de la lluita política en el sentit de servei a les persones i a la comunitat, més que no pas en l'assoliment del poder per si mateix. Aquest canvi d'aproximació ha d'implicar, necessàriament, per exemple, centrar la política en la reflexió i definició d'un *projecte de país*, d'un projecte col·lectiu, més que no pas en el tacticisme o en el màrqueting estrictament; més en el llarg termini que no pas en el curt termini. Aquest canvi de concepció política, segons el professor Pérez-Francesch, implica també recuperar la dimensió més profundament ètica, transcendent –de l'interès particular a l'interès general– i amb un cert ancoratge espiritual de la política.

Parlar d'humanisme en el món d'avui em sembla d'una importància cabdal. Els excessos de l'individualisme, la massificació, el materialisme o el consumisme, estan configurant en dirigents i en la ciutadania una ètica despersonalitzadora i sense vinculació a referències comunitàries. Avui dominen uns patrons de conducta deshumanitzadors, afavorits per la tantes vegades esmentada *modernitat líquida*, en la qual es fa difícil debatre i sostenir valors profunds sobre l'home, la societat o la política.

El retorn a la comunitat

Des de les consideracions anteriors, voldria convidar a la reflexió sobre un tema –la política– sotmès a un gran descrèdit. La política s'entén majoritàriament com la lluita pel poder, amb poques idees sòlides i moltes estratègies, estadístiques i intrigues. S'aplica sovint el criteri que tot val, es noti o no, per tal d'accedir i mantenir-se en el poder, al més pur estil maquiavèlic. Al meu parer, el màrqueting polític ha substituït definitivament l'ètica en l'acció política. Guanyar eleccions, captar vots, accedir a llocs de comandament social és l'autèntic objectiu de l'activitat política, i també, lògicament, fer tot el possible perquè no et facin fora. El poder pel poder, en nom de grans paraules, com ara el progrés, la revolució o el canvi, són sovint les raons de ser que expliquen la política d'avui. Fa temps que es parla de crisi de les ideologies i, certament, les diferents opcions no sempre ens ofereixen amb claredat quines concepcions de fons defensen i quins valors hi ha al darrere de les propostes que es fan.

Cal resituar la política en la construcció de país

Voldria proposar modestament un *canvi de paradigma* per a la política, per a polítics i ciutadans. La desafecció d'amplis sectors de la població ho fa necessari. Aquesta és la idea nuclear. Considero que cal reflexionar sobre l'*espiritualitat* en la política i la necessitat que avui el nostre país ha d'avançar envers una política més *humanista*, més al servei de les persones i de la comunitat, i no tant entorn del poder considerat en si mateix. Es tracta d'emprar un nou llenguatge, més positiu –que, d'altra banda, comporta tornar als clàssics– que faci possible una manera diferent d'entendre la política, per tal de dotar-la de més prestigi, de més sentit constructiu, com a activitat generadora de valors i d'actituds responsables.

Com és sabut, la paraula *política* vol dir govern de la *polis*, de la comunitat. Però avui hi ha una crisi profunda del sentit de comunitat i de pertinença. Per això cal resituar la política en la *construcció del país*, que en el cas de Catalunya és la construcció constant de la nació. Si no hi ha sentiment de pertinença, no hi ha comunitat i, per tant, la política entra en crisi. La política pot ser aleshores una gestió del conflicte social a partir de la desvinculació de les referències comunitàries –alguns fins i tot parlen d'una etapa postnacional– o una preocupació pels altres, i pel bé comú –que no és la suma dels interessos particulars, sinó els generals o comunitaris. Vull insistir en aquesta darrera visió, en la qual, a més, el dirigent polític per vocació esdevé una persona que, en

(pre)ocupar-se dels altres i del país, actua en un sentit constructiu i, en conseqüència, du a terme una activitat molt transcendent, atès que viu més enllà de la seva individualitat. I porta a terme una activitat «espiritual», de donació i de servei a la comunitat, la qual cosa és, sense cap mena de dubte, al meu parer, una de les manifestacions més nobles i sublimes de la vida humana.

Ara bé, malgrat el que acabo de dir, com que el nom no fa la cosa, entenc que hi ha polítics que no fan política, que viuen de la política o de la dependència de l'*eròtica del poder*. De manera que són una mostra de decadència personal,

Poder i comunitat no són dos conceptes antagònics sinó complementaris

la qual cosa repercuteix negativament en el país i, de retruc, en el prestigi de la política. Per tal de fer front a aquest tipus humà, proposo un retorn a la comunitat, amb la pretesió que es redueixi el marge d'arbitrarietat dels polítics que no fan política. A Catalunya, i al món en general, necessitem polítics que transcendeixin, que sàpiguen ocupar-se

d'afers que no siguin només els interessos propis i egoistes, fins i tot de partit. La baixa qualitat de la democràcia, pervertida en partitocràcia, sectarisme i demagògia, necessita un nou ancoratge, espiritual, en polítics i ciutadans.

Des d'aquest plantejament, la política és una activitat humana de servei als altres a partir de l'interès per tal de millorar la comunitat que ens envolta. Així, ha de quedar clar que no és una qüestió només dels polítics, i que tot allò que fem a la nostra vida és o està condicionat per la política. El fonament d'aquesta concepció de la política és que, en la mesura que som persones que desenvolupem la nostra existència en contacte amb els altres, esdevenim «polítics» quan som capaços de transcendir-nos a partir d'una actitud d'obertura i diàleg amb els altres. Aquesta concepció comunitària d'inspiració aristotelicocotomista, no implica ignorar que, mitjançant la política, es pretén decidir què s'ha de fer en els aspectes comuns després d'un debat racional, a les eleccions, en el parlament o des del govern. *Poder i comunitat* no són dos conceptes antagònics, sinó complementaris, ja que es retroalimenten recíprocament: el poder necessita la comunitat per justificar-se o legitimar-se; la comunitat necessita el poder per actuar, fonamentalment mitjançant representats lliurement escollits i per un govern que defensi els interessos generals.

D'altra banda, és normal que a la política, com en qualsevol activitat humana, hi hagi enfrontaments i lluites per tal d'implantar un determinat punt de vista, però això no pot significar oblidar la pertinença comunitària. Si no hi

ha el respecte que deriva del fet que es comparteix un mínim comú denominador existencial, l'activitat política es converteix en una pràctica sectària obsessionada per tal de gaudir de més i més poder, que pretén anihilar l'adversari i, per tant, esdevé difícilment compatible amb la democràcia, amb la tolerància i amb el respecte als drets dels altres, com ara les minories o els grups minoritzats.

Un ancoratge espiritual

El materialisme imperant, herència del marxisme i del capitalisme per igual, dificulta que es parli i que es pugui comprendre el concepte d'espiritualitat en la política. Així, avui es discuteixen aspectes tan obvis com que Catalunya tingui una llengua pròpia, o que el nacionalisme ostenti una fonamentació humanista. Quan algun grup polític es presenta com a antinacionalista, per exemple, deixa de fer propostes sobre una part de la mateixa condició humana. S'autolimita a un enfocament reduccionista. Al meu parer, la preocupació per l'ésser humà, que és la raó de ser darrere de l'activitat política, ha de combinar aspectes materials –arribar a final de mes, tenir uns mínims vitals, un salari digne, unes infraestructures que funcionin, etc.–, i espirituals –la defensa de la llengua, la cultura, el dret propi i el respecte a la voluntat de ser manifestada a través dels segles. Tot això vol dir que els partits polítics haurien de deixar clar en els seus programes electorals quines concepcions defensen sobre aspectes espirituals –si és que en tenen– i no tan sols materials.

L'activitat política hauria de mostrar una preocupació per temes que podem anomenar *humanístics*, com ara quina és la concepció de la naturalesa humana que es defensa i quin és el model de societat en el qual s'insereix la persona. La política basada en la preocupació humanística es manifesta en una expressió dels fonaments morals de l'home i de la societat, allò que en podríem dir *cosmovisió*. L'humanisme cristià, opció des de la qual s'escruien aquestes línies, ha estat una gran aportació a la fonamentació moral de la vida i de la convivència social. S'ha incorporat com una part important de la nostra cultura occidental, per mitjà de grans conceptes com ara la dignitat de la persona o els drets inherents a la personalitat. Comporta una opció espiritual que cerca la bondat i les virtuts humanes, viure d'acord amb unes creences i principis, el diàleg i l'obertura al proïsme.

L'humanisme cristià ha estat una gran aportació a la fonamentació de la convivència

Tots aquests referents formen part d'una manera d'entendre la vida, aplicable per igual a dirigents polítics i a ciutadans.

D'altra banda, la política basada en l'humanisme té en compte la persona en la seva integritat i, per tant, ha de canalitzar elements no necessàriament racionals, com ara la fe o l'amor. Atendre aspectes propis de la sensibilitat en les relacions humanes és una aportació específicament humanística, de manera que adquireixen importància aspectes com l'amor al país, l'orgull de formar part d'una collectivitat, familiar, associativa o de nació, entre d'altres. D'aquesta manera es fa possible emprar un llenguatge positiu, a partir de la construcció de lligams humans de tot ordre, i de l'adhesió voluntària a un món de vida supraindividual.

La política s'ha convertit en un element propi de la societat materialista en la que estem tots immersos, més propi de l'economia guiada per paràmetres racionals, de cost-benefici, de rendibilitat i no sempre de cerca de sentit global de l'existència. Quan parlo d'un *ancoratge espiritual* vull fer referència a la urgència de superar la visió utilitarista de la política, que es mesura bàsicament per guanyar eleccions o assolir quotes de poder de qualsevol manera. Aquesta concepció dominant tan superficial de la política està demostrant la desafecció d'una part important de la població, segons mostren les darreres conteses electorals a casa nostra, sense anar més lluny.

Política humanística i democràcia

A continuació voldria destacar alguns elements concrets que em semblen cabdals per tal de desenvolupar una política humanística. En primer lloc, cal partir de la *persona* com a ésser únic i irrepetible, dotat de dignitat, així com de la seva pertinença comunitària, com a àmbit on pot desenvolupar totes les seves potencialitats i pot transcendir. Hom passa de la societat a la comunitat, és a dir, en els termes del *personalisme comunitari*, del jo al nosaltres. El jo i la comunitat són dues cares de la mateixa moneda, ja que un concepte no és res sense l'altre. El jo no vol dir un individualisme aïllat, perquè –com va dir Thomas Merton– els homes no som illes, necessitem lligams, desitgem transcendir, en els altres i en el més enllà. D'altra banda, si l'home és únic i irrepetible, caldria adaptar l'activitat política a aquesta premissa, de manera que es tinguessin en compte realment les particularitats de cada persona. Això es veu dificultat per l'actual societat de masses, però penso que donar respostes

als problemes humans de cada persona és una exigència ètica que cal defensar. Aquesta feina d'humanitzar la societat comporta una activitat política sensible a les necessitats reals de les persones, en totes les seves dimensions materials i espirituals.

La plena humanització implica, així, una atenció personalitzada i una integració en la comunitat, a partir de la defensa d'una idea clara del bé comú, que no sempre coincideix amb els desigs particulars. En aquest procés, el respecte i la potenciació dels valors comuns permeten transcendir als individus. La construcció d'una comunitat de vida ajuda a la plena realització de la persona i a la incorporació lliure a la col·lectivitat mitjançant dades com ara la cultura, la comprensió de la història comuna, els sentiments de pertinença, etc. Transcendir és accedir a la comunitat de vida que destil·len els elements comunitaris.

Construir la comunitat i, per consegüent, definir el *bé comú* requereix uns valors i procediments. Els valors són elements espirituals, i dins d'aquests en destaquen de manera molt important els *drets fonamentals i les llibertats públiques*. Aquests valors són així, jurídics, però una part, si més no, són prejurídics, en el sentit que són morals, i provenen de la concepció de la persona que domina a la nostra cultura occidental. La base sobre la qual anem construint els valors de la societat és deutora de la tradició judeocristiana, encara que avui, més que mai, actuen de forma oberta, en diàleg amb altres tradicions culturals. Un dels reptes actuals en aquest punt és la defensa d'uns valors que no es considerin exclusius de la cultura europea, sinó que puguin ésser l'expressió d'allò que s'ha anomenat una *ètica mundial*, tema de gran dificultat en un món amenaçat per l'enfrontament de civilitzacions i condicionat per les conseqüències negatives de la globalització econòmica.

Pel que fa als procediments, és inexcusable el respecte als *principis democràtics*, com a mínim d'allò que s'ha dit la democràcia representativa, canalitzada a través dels processos electorals. Ara bé, cal reconèixer la insuficiència d'aquest procediment, atès que els ciutadans no sempre tenen la sensació que la política que es fa es troba lligada a la voluntat popular expressada a les urnes. El mandat representatiu que guia l'actuació dels polítics i de les institucions democràtiques ha de ser constantment millorat, per tal d'acostar-se a les necessitats, els interessos i, en definitiva, la voluntat popular. Els pactes anti-

Com va dir Thomas Merton, «els homes no som illes»

natura entre forces polítiques, o entre perdedors que volen destruir l'adversari, són mostres perverses de les insuficiències de la democràcia representativa. Avui cal completar la democràcia amb apel·lacions a les tècniques més directes de participació i, de manera especial, a la formació d'una ciutadania activa i responsable que comparteixi uns valors mínims de país.

Cal fer referència especial a la idea de *nació*. Malgrat el que es diu per part d'alguns interessats a desprestigiar aquesta paraula –sempre que es faci referència a una nació que no sigui la que s'identifiqui amb un estat, és a dir, que es posi en dubte la idea d'estat nació–, el fet nacional és el fet antropològic més transcendent de la nostra cultura. La construcció constant de trets comunitaris comporta parlar del fet nacional. Considero que la nació és aquella comunitat en la qual les persones s'identifiquen per transcendir

**La plena humanització
implica la defensa d'una
idea del bé comú**

i que –com hem dit– cal construir constantment a partir de valors i principis. Podríem esmentar tres concepcions de nació: l'ètnica, la cultural i la cívica. A nosaltres ens interessa especialment aquesta darrera, que concep la comunitat

nacional com una identitat de destí de totes les persones que se senten associades a un país, independentment del seu origen, que comparteixen uns valors i un llenguatge públic. D'altra banda, cal diferenciar els conceptes de *nació* i d'*estat nació*. Són dos conceptes que poden coexistir o viure en gran tensió, atès que l'estat s'ha apropiat històricament del concepte de *nació*, amb la intenció de normalitzar, de considerar natural o, fins i tot, permanent o eterna la seva existència. Els grans estats europeus s'han volgut construir sota el paraigua d'una nació uniforme, per tal de confondre-s'hi i propiciar a la llarga una identificació simbòlica, cultural, jurídica i política dels seus ciutadans. Davant d'aquesta tendència, la història ens demostra el ressorgiment constant de les nacions europees i dels nacionalismes de les nacions sense estat propi, que reivindiquen que les coses no són tan clares i que cal respectar nous camins per a la reivindicació nacional, com l'estat plurinacional, l'autodeterminació o, fins i tot, la independència. De fet, la formulació de l'estat nació des de l'edat moderna fins als nostres dies s'ha anat expandint per tot el món, fins i tot, per sobre d'organitzacions de la vida i de la societat que s'han demostrat incompatibles, com són les tribus, les ètnies o les minories indígenes.

De tota manera, des de Catalunya, allò que ens ha d'interessar avui és la construcció de la nació, a partir de la lliure incorporació dels ciutadans, i

sobreviure en el marc dels àmbits juridicopolítics de l'Estat espanyol i de la Unió Europea. Tampoc no podem deixar de pensar en el fenomen de la globalització. Però els pobles i les nacions es globalitzen a partir del reconeixement d'allò que són. La política hauria d'actuar com a correctora dels desajustaments econòmics i socials de la globalització, i com a generadora de valors i principis universals. En aquest ordre de coses, el pes creixent de l'organització mundial del comerç no ens pot fer perdre de vista la necessitat d'aprofundir en la utopia del govern mundial, mitjançant una reforma del sistema de les Nacions Unides.

Bons polítics i bons ciutadans

A part de polítics que facin realment política, és a dir, que es preocupin del bé comú i dels interessos generals, la política necessita persones guiades per principis ètics. Cal tornar al discurs clàssic de les *virtuts humanes*. Així també es pot prestigiar la política. La política no pot restar sempre de la banda dels poderosos, sense més arguments que el poder, sinó que ha de prendre postura per la transformació social a partir de la definició del bé comú. La política és una activitat al servei de la transformació social, ja que pretén corregir allò que es considera millorable. Aquesta tasca no correspon només als autoproclamats «progressistes». Si hi ha polítics que no fan política perquè no s'ocupen del bé comú, també trobem «progressistes» que només pensen en ells mateixos, en el seu sectarisme de partit, o que pretenen beneficiar-se del fet de formar part d'un col·lectiu que es considera immune a la crítica, bategats per un nom sagrat i intocable. Em sembla ignominiós emparar-se en un nominalisme superficial, que porta a la defensa d'una superioritat moral de les seves propostes, només per definir-les com a progressistes. Davant d'aquest majúscul sectarisme, entenc que la política basada en els paràmetres humanístics ha de propiciar bons polítics i bons ciutadans.

La construcció de trets comunitaris comporta parlar del fet nacional

Com va dir Ryszard Kapuscinski, primer de tot s'ha de ser bona persona, i després es pot ser un bon professional, un bon periodista o un bon polític. Tot i que considero que la política no és una professió, ja que tot en la vida es troba travessat per la política, aquesta asseveració em sembla de total actualitat. És important propiciar una educació en valors, que permeti un desenvolupament humà integral, en el que tenen protagonisme els valors que generen con-

venciment, tolerància, diàleg, sensibilitat. L'educació ha de ser una de les prioritats de l'acció política que sostenim, centrada en el conreu d'actituds humanes positives, amb l'objectiu final de crear una comunitat d'homes lliures dotats de virtuts cíviques. Les virtuts cíviques que em semblen importants en els polítics són les de saber crear condicions per a la convivència social, és a dir, pau i felicitat. D'altra banda, els ciutadans han de rebre una educació cívica que els permeti gaudir de la consciència dels seus drets, però també dels seus deures envers els altres.

L'ideal democràtic és deutor del foment de les actituds cíviques i, en especial, com deia, d'una: que no hi ha res més democràtic que estimar els altres i el país del qual es forma part. En aquest sentit, no aniria malament, en l'actual conjuntura política catalana, plantejar-nos la necessitat de més polítics cultes, preocupats per la seva formació humana i amb sensibilitat. I encara diria més, avui em sembla urgent fer avançar la democràcia, a partir de valors i principis ètics mínimament compartits, tot superant una partitocràcia que ens ha segrestat la democràcia, tant per la deficient representació política –llistes tancades i bloquejades–, com per la baixa participació –desafecció i abstencionisme. Avui hem de tornar a plantejar la democràcia des dels seus fonaments, i el govern del poble ha de tenir present el poble que tenim, les persones concretes que en formen part i quina és la *identitat del demos*. Per això, em sembla de molta urgència fer-nos una altra pregunta: avui tenim democràcia com a sistema polític que es legitima per un ordenament constitucional i unes eleccions populars, però no sé si hem acabat d'integrar en les nostres consciències la concepció democràtica. Dit d'una altra manera, el sistema polític democràtic necessita ciutadans demòcrates per poder funcionar plenament i no ésser una pantomima. La democràcia no pot esdevenir un mer procediment articulador de la governabilitat conjuntural. Cal atendre a la fonamentació ètica de la democràcia, que permeti elevar la qualitat dels ciutadans, perquè siguin més actius i responsables, a partir de llur consciència de pertinença comunitària. En definitiva, com ha escrit recentment Michel Wieviorka al seu assaig *La primavera de la política*, un dels problemes actuals més greus –com podem observar a casa nostra– no és tant la crisi de la democràcia representativa, com saber copsar la *reformulació d'allò polític* en el complex món global d'avui. I aquesta reformulació és deutora, segons hem anat formulant en les línies precedents, de la urgència d'humanitzar la política i

de valorar la pertinença comunitària. Aleshores, es podria portar a terme una nova manera de fer política, més espiritual. Es podria desenvolupar una *nova humanitat*, més culta i educada. Es podria aplicar a la política un llenguatge més positiu, en associar a aquesta paraula la màxima expressió de la donació als altres: «fer política per amor».